

Да 250-годдзя Міхала Клеафаса Агінскага

Ад Вострай Брамы да касцёла Святых Янаў

Краязнаўца і даследчык спадчыны князёў Агінскіх Валерый Бурэнь сёння мае звесткі амаль пра сорака палацаў гэтага сlynнага роду на тэрыторыях былога Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Гэта значна менш, чым у прадстаўнікоў іншага слаўтага роду – Тышкевічаў, якім належыла 99 палацаў. Такую дакладную лічбу наведваюць аўтарытэтных інфармацыйных крыніцы. Чаму не сто палацаў? – запытаеце вы. А таму, што на тагачаснаму заканадаўству, калі магнат валодаў больш як сто маёнткамі, то падаткі на іх павялічваліся ў геаметрычнай прагрэсіі.

Некаторыя будынкі Агінскія набывалі, многа будавалі новых або перабудоўвалі. Найбольшая колькасць іх архітэктурнай спадчыны захавалася ў сучанай Літве, у старажытнай Вільні, куды і наведзіліся беларускія падарожнікі, у тым ліку і супрацоўнікі музея-сядзібы Міхала Клеафаса Агінскага, што ў Залессі.

Наша падарожжа пачалося з наведвання могілак Росы – някропаля, дзе пахаваны многія слаўтыя беларускія віленчукі і тыя дзеячы, дзякуючы якім сучасныя беларусы маюць доступ да сваёй гістарычнай спадчыны. Недалёка ад уваходнай брамы магіла Чэслава Янкоўскага, паэта, перакладчыка, краязнаўцы, аўтара выдатнай манаграфіі “Ашмянскі павет”, у другім томе якой былі занатаваны звесткі пра Смаргоншчыну, у тым ліку згадваецца Міхал Клеафас Агінскі, размешчаны яго радавод і ноты знакамітага паланэза “Ля мінор”. Немагчыма было не аддаць даніну памяці чалавеку, які захаваў для нашчадкаў самае каштоўнае – памяць пра свой край і тых, хто яго ўслаўляў і спрыяў развіццю.

Літаральна ў двух кроках ад слаўтага летапісца пахаваны паэт, шчыры абаронца простага люду Уладзіслаў Сыракомля (Людвік Кандратовіч). Дзеля таго, каб беларускі народ успомніў сваё мінулае і ўсвядоміў, што ён “гаспадар тутэйшай зямлі”, паэт звярнуўся ў сваёй творчасці да самабытнай культуры і гісторыі Вялікага княства Літоўскага – краіны, пра наданне аўтаноміі якой клапаціліся ў свой час князі Агінскія. Цяпер і палякі, якія знаходзілі ў яго творчасці матывы сепаратызму і доўгі час адпыхвалі Сыракомлю на задворкі сваёй літаратуры, прызналі яго СВАІМ выдатным паэтам. А што ж беларусы?..

Адлічваем пару крокаў угору і справа ад сцяжынкі бачым крутыя прыступкі, якія заканчваюцца помнікам вялікаму жывапісцу і кампазітару Мікалаюсу Чурлёнісу, якога сучасныя літоўцы лічаць сваім, нягледзячы на тое, што сьлышны маэстра не ведаў літоўскай мовы, выходзіў на ўзорах польскай культуры, адукацыю атрымаў дзякуючы фінансавай падтрымцы Міхала-Мікалая Агінскага (унука аўтара знакамітага паланэза). Каб не быць абвінавачанымі ў сепаратызме, мы моўчкі з паблажлівай усмешкай абмінаем літоўскіх пілігрымаў, што фатаграфуюць месца апошняга прытулку нашага агульнага генія.

Пешаходная экскурсія па гістарычнай частцы Вільні пачынаецца ад Вострай Браны - найважнейшага помніка гісторыі і архітэктуры Вільні, адзінай уцалелай браны гарадской сцяны, якая захавалася з 16 ст. Побач з ёй капліца з цудоўным абразам Маці Божай Вострабрамскай, Маці Міласэрнасці, якую лічаць святой як каталікі, гэтак і праваслаўныя, беларусы, палякі, літоўцы.

***“У белай пене праносяцца коні,
Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць”.***

Радкі з багдановічавы верша чытае Валерый Бурэнь, а за брамай экскурсію распачынае палячка Уршуля, вясёлая і экстравагантная, непрадказальная і рамантычная, набожная і лаяльная, як сама атмасфера Вільнюса – горада, у якім зніталіся розныя культуры, мовы, праявы нацыянальнага і касмапалітычнага. Рухаючыся па Вострабрамскай вуліцы, мінаем касцёл Святой Тэрэсы, Святадухаў манастыр, паварот да Базыльянскіх муроў і прыпыняемся каля кароткай вуліцы Гетманскай, у канцы якой бачым цудоўны палац з элементамі тыповага Віленскага барока. Гэта адзін з палацаў гетмана ВКЛ Ігнація Агінскага, дзяржаўнага дзеяча, кашталяна віленскага. Гісторыя сведчыць, што, каб мець магчымасць выязджаць са свайго палаца адразу на цэнтральную Вострабрамскую вуліцу, гаспадар скупіў усе будынкі і, разбурыўшы іх, праклаў брукванку, якая намнога шырэйшая за вузкія вулкі старога горада і атрымала назву Гетманская. А ў самім палацы сёння размясціўся Моладзевы тэатр. Няма пакуль ніякіх сведчанняў пра тое, ці наведваў гэты будынак Міхал Клеафас, затое яго крокі дакладна памятаюць сцены дома на Дамінікану, 18. Франтон гэтага будынка і сёння ўпрыгожвае герб Нагурскіх. Як вядома, другая жонка Міхала Клеафаса Агінскага Марыя дэ Нэры была ўдавой графа Казтана Нагурскага. Дом застаўся ёй у спадчыну. Нейкі час перад ад’ездам у Італію там жыў гаспадар Залескіх Паўночных Афінаў. Пазней палац перайшоў у спадчыну яго сыну Ірэніўшу. Праўда, ёсць сведчанні, што сам Ірэніўш там не жыў, гаспадарыла там яго жонка Вольга, а пасля яе смерці будынак належыў унуку Міхала Клеафаса – Багдану Агінскаму. У 1914 годзе спадчыннікі прадалі будынак, і прозвішча Агінскіх знікае з аналаў гісторыі гэтага палаца.

Сённяшні Вільнюс багаты артэфактамі і ўспамінамі пра слауты род Агінскіх, якія любілі мастацтва, таму і часта іх былыя палацы служаць музам. Так палац Міхала Казіміжа Агінскага сёння даў прытулак факультэту тэатра і кіно Літоўскай акадэміі музыкі і тэатра. У доміку для прыслугі яшчэ аднаго саліднага асабняка Агінскіх доўгі час былі гасцінічныя пакоі Саюза пісьменнікаў Літвы. Дарэчы спыняліся там нашы слаутыя Уладзімір Караткевіч і Адам Мальдзіс.

Яшчэ адна тэма нашай вандроўкі па Вільні – мецэнацтва князёў Агінскіх. Як вядома, і Міхал Клеафас, і яго нашчадкі шмат ахвяравалі на навуку, адукацыю, мастацтва. Яны падтрымлівалі матэрыяльна Віленскі ўніверсітэт. Каля яго галоўнага корпуса затрымліваемся надоўга. Асобная гутарка пра Эльжбэту Агінскую-Пузыну – жанчыну адукаваную, вялікую прыхільніцу навук.

Агінская стала заснавальніцай астранамічнай абсэрваторыі пры Віленскай езуіцкай акадэміі і падтрымлівала яе матэрыяльна. У 1755 годзе на гэтыя мэты яна ахвяравала значныя сумы, а ў 1766 г. уклала сродкі, працэнты з якіх у памеры 6000 злотых штогод пералічваліся на патрэбы акадэміі. Акрамя таго, яна ахвяравала 3000 злотых наяўнымі. Каб атрымаць гэтыя сумы, Э. Агінская-Пузына збыла свае маёнткі ў Сандамірскім ваяводстве. Грошы былі скарыстаны на закупку астранамічных прыладаў у Англіі. У Віленскай абсэрваторыі захоўваюцца два партрэты Э. Агінскай-Пузыны: у маладым і сталым узросьце, а над галоўным уваходам змешчаны барэльеф з яе партрэтам і манаграмай. Удзячнасцю пані Э. Агінскай стала ўвасабленне яе ў паэме Адама Міцкевіча „Пан Тадэвуш”. Адзін з герояў твора наступным чынам распавядаў пра гады свайго навучання ў Віленскай езуіцкай акадэміі:

...Я сам у курсе

Астранамічных ведаў быў у бурсе,

Галоўнай школы ў Вільні. Там за сродкі

Пузынінай, багатай патрыёткі,

Мы мелі тэлескоп (усе выдаткі

*Былі збалансаваны за падаткі
З двухсот двароў халонскіх – з рук у рукі),
падтрымлівала пані храм навукі.*

Жыхары Вільні заўжды ўшаноўвалі памяць пра сваіх уладароў і абаронцаў. Імем Агінскага яшчэ ў 1920-я гады названа вуліца ў прадмесці Антакальніс, якое вядома надзвычай прыгожым касцёлам Святых Пятра і Паўла. Ва ўніверсітэцкім касцёле Святых Янаў у добрым стане ўтрымліваецца капліца князеў Агінскіх, дзе пахаваны прашчур Тадэўш Агінскі.

Ала СТРАШЫНСКАЯ.
Фота аўтара.

1. Галоўны захавальнік фондаў музея-сядзібы М. К. Агінскага Аксана СКРОБАТ і намеснік дырэктара музея Святлана КЕНЬКА
2. Палац Агінскіх на ўніверсітэцкай.
3. Капліца Агінскіх у касцёле Св. Янаў.
4. Астранамічная абсерваторыя Віленскага ўніверсітэта.
5. На вулачках Вільні скрыпка гучыць.